

Мр Радивој Нинић, пуковник

„Говорити не значи увек логично мислити, али логично мислити значи у исти мах логично говорити“.

Бенедето Кроче

Ум, као моћ принципа (Кант), и разум као моћ мишљења, моћ појмова (Кант, Хегел), основна су својства човека која га чине доминантним бићем у природи. Развијеност ума условљава развијеност разума (мишљења), а разум (мишљење), тј. способност размишљања и самоиспитивања, највише нас чини човечним.

Мишљење се манифестује кроз језик. Језик је творевина мишљења, и има повратну функцију – познавањем и развијањем језика развијамо мишљење. Наше мишљење одувек иде путевима одређеног језика, јер да бисмо језиком говорили (споразумевали се) морамо на њему и да мислимо. Језик ратне вештине јесте одраз мишљења у тој области делатности, али се мишљење често развија и ван дијалектичких логичних норми, па је умногоме и сам језик такав.

Језик је систем знакова, као средство (усмено и писано) општења и споразумевања, којим човек саопштава своје мисли и осећања. То је систем изражавања мисли с одређеним гласовним и граматичким правилима, или је артикулисани омеђашени глас којем је сврха изражавање, човеку својствена способност општења путем артикулисаног система вербалних знакова ради преношења обликованих мисаоних садржаја као сувислих говорних порука, и зато је најсавршеније средство за споразумевање и комуницирање, у којем се одсликавају степен људског знања и начин друштвеног понашања. Језик је друштвена институција и један од система вредности народа. Део је опште друштвене културе – посебна људска творевина која је настала у друштвеном процесу, заправо као „згуснут низ друштвених процеса“.¹ То је форма друштвеног мишљења која улази у друштвену надградњу, али, према неким мишљењима, и у друштвену базу. Језик је један поглед на свет. Он је специфична форма људске праксе, објективни практични облик изражавања мишљења и „одлучујући формативни фактор мишљења“.² Језик је средина у којој долази до споразумевања о ствари, а да би се то постигло мора да се створи заједнички језик. Као средство општења (споразумевања) језик има комуникативну функцију (од лат. *communicatio* – саопштавање, општење). Његова функција је сазнајна, когнитивна (од лат. *cognitio* – сазнање), и значењски изражајна, експресивна

¹ Др Радомир Лукић, *Основи социологије*, Београд, 1959, стр. 223.

² Михаило Марковић, *Дијалектичка теорија значења*, „Нолит“, Београд, 1971, стр. 12. и 13.

(од лат. *expressia* – израз), на основу тога што јесте систем знакова који преноси значења (мисли, осећања, поруке) међу људима.³

Основно средство људског комуницирања је језик. Њиме се саопштава мишљење и на њему се мисли. Мишљења нема без језика, нити језика без мишљења. Изграђеност језика утиче на изграђивање ставова и ваљаност разумевања (и споразумевања). Употреба језика и мимо ваљаног мишљења честа је појава у свакодневном комуницирању. То се толерише зато што сви људи нису у стању да се изражавају књижевним (стандардним) језиком. Међутим, то се догађа и у језику наука. На пример, карактеристична (и интересантна) јесте појава честог „кварења“ језика којим се конституише ратна вештина као наука. Тиме се потврђује да њен језик није довољно изграђен, јер је занемаривана неопходност да се развија на филозофским и логичким основама, тј. језик поштовани извесни језички (логички) принципи.

Језик као средство комуницирања

Језик у друштвеној комуникацији

„Језик је хранитељ народа. Докле год живи језик, докле га љубимо и почитујемо, њим говоримо и пишемо, прочишћавамо га, умножавамо и украшавамо, дотле живи и народ – може се међу собом разумијевати и умно саједињавати, не прелива се у други, не пропада.“⁴ Језик је основно средство људске усмене и писане комуникације и као такав мора да има елементе заједничке свима који њиме говоре и споразумевају се – исти фонетски, морфолошки, синтаксички и лексички систем. „Језик је ... потпуно апстрактан ентитет, норма изнад појединаца, скуп битних типова, који говор остварује на бескрај разноврсних начина ... Благо које је упражњавање Говора нагомилало у лицима из исте заједнице ... производ и оруђе говора, што значи да је реч о једној правој дијалектици“.⁵ Идеалан може бити само језик којим се с најмање средстава постижу највећи резултати. Код језика је важно да се узимају у обзир они који говоре или пишу и они који то слушају или читају, јер је најважније да се људска мисао најпотпуније изрази да би слушаоци или читаоци могли разумети њено значење уз минимално напрезање. Језик мора да се одликује највишим нивоом разумљивости и изражајности да би се постигло потпуно споразумевање, јер се „специјална интеракција код људи“⁶ заснива на језику и знацима телесног кретања. Изражајна моћ језика огледа се у могућности исказивања значења једноставним начином. „... језичка комуникација намеће проучавање

³ Живојин Станојичић и Љубомир Поповић, *Граматика српскога језика* (уџбеник за I, II, III и IV разред средње школе), Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1994, стр. 5.

⁴ Миленко Тешић, *Основи учења о науци*, ЦВВШ ОС „Маршал Тито“, Београд, 1991, стр. 143.

⁵ Ролан Барт, *Књижевност митологија семиологија*, „Нолит“, Београд, 1971, стр. 323.

⁶ Џуди Гахаган, *Интерперсонално и групно понашање*, „Нолит“, Београд, 1978, стр. 22.

значења ... значење (исказа) – намера (говорника) – интерпретација (саговорника)⁷. Исказ преноси и саопштава значење које му је наменило говорно лице тако да га слушалац (читалац) лако и брзо схвати (разуме), што се постиже јасним разграничавањем и усмеравањем значења речи и исказа. То, уједно, доприноси стабилности језика, јасности и прецизности комуницирања. „Једно од најпознатијих социјеталних понашања према језику јесте стандардизација, тј. кодификација и прихватање, унутар заједнице корисника, једног формалног скупа норми који одређује правилну употребу.“⁸ Говорење и слушање изазивају одређена напрезања саговорника, посебно ако то дуже траје. Зато је неопходно да се обрати пажња на економичност исказивања говорног садржаја. Краћи искази су економичнији од дужих јер штеде време и смањују напрезање. Краткоћа и прецизност исказа одражавају естетски квалитет језика, а варијантност језика омогућава да се један садржај саопшти на више начина, чиме се избегава непотребно и непријатно понављање и обезбеђује континуитет у излагању. Важно је да се негује чистота језика, која се огледа у јасним и правилно саопштеним (изговореним) речима и исказима, очишћеним од непотребних страних речи и посуђеница, иако је преузимање неких речи из других језика један од најважнијих начина да се обогати сопствени језик. Проблему страних речи треба прилазити с много обзира и промишљања, тј. треба ваљано одабрати речи и изразе који ће допринети јасности контекста који се саопштава, јер је немогуће наћи све потребне речи у једном језику, посебно речи истог језичког порекла. Важно је да језик буде богат ваљаним речима којима се може у исказима саопштити што више значења. Језик не сме да буде произвољно изменљиви систем знакова, него нешто суштинско, што ће јасно рећи једно о једној ствари: „... општење међу људима је могућно само под условом да речи имају један смисао, што ће рећи један смисао једног“.⁹ Ако је језик један поглед на свет, он то није као неки одређени тип језика, него је оно што се њиме говори и шта је у њему баштињено. Човеку је кроз језик свет присутан и објашњив, док ни за једно друго живо биће свет не постоји као такав, него као збир инстинката. Постојање света је језички регулисано, што значи: имати језик – имати свет. Из односа језика према свету следи присутна и разумљива стварност, тј. стање ствари се разуме кроз језик.

Језик је „средство изражавања“¹⁰ и добија потврду тек у разговору (споразумевању), јер је разговор (споразумевање) друштвена појава коју стварају јединке у једној друштвеној заједници. Језичко споразумевање је у средишту између саговорника који желе да се споразумеју.

⁷ Др Петар Вучковић, *Огледи из семантике и прагматике*, „Савремена администрација“, Београд, 1995, стр. 29.

⁸ Joshua A. Fishman, *Социологија језика*, ИГКРО „Свјетлост“, Сарајево, 1978, стр. 38.

⁹ *Херменеутика, теорија тумачења и разумевања*, „Нолит“, Београд, 1973, стр. 573.

¹⁰ *Феноменологија*, „Нолит“, Београд, 1975, стр. 339.

Споразумевати се без језика исто је као „шивење веза иглом без конца“.¹¹ Споразумевањем је свет заједничко тло јер повезује све који разговарају. Све форме људске животне заједнице су форме језичке заједнице јер образују заједнички језик. Језик је у својој суштини језик разговора – постојање потврђује тек у споразумевању (разговор). Да би споразумевање (разговор) било успешно потребно је формулисати и применити извесне принципе:¹² 1) језички систем мора бити одређен јер се мора знати у којем се језичком систему употребљавају одређени симболи, термини и језички изрази; 2) значење свих термина, и што више израза, језичког система мора да буде тачно одређено, с обзиром на њихову једносмисленост и вишесмисленост, да би се избегли конфузија и погрешно разумевање, односно неспоразуми; 3) сваки термин, реч или симбол мора бити прецизно одређен и одговарајуће употребљен у одређеном значењу; 4) експлицитне дефиниције термина у језичком систему или теорији повећавају степен успешности комуницирања; 5) промене значења неких термина променљивих појмова морају се тачно одредити; 6) термилошке сукобе треба решавати прецизним дефинисањем значења термина и језичких израза; 7) треба избегавати произвољна и субјективна схватања значења термина; 8) неопходно је превазилазити тешкоће у комуницирању и мисаоном саглашавању избегавањем употребе речи као термина у одређеном контексту чији се смисао не може одредити, или се тешко одређује.

Ништа није потребније од језичког јединства, које доводи до разумевања, јер „појам разумевања лежи у појму језика“.¹³ Садашњи однос према језику је површан. Људи воле да разговарају, а неки и да одлазе на организоване разговоре, посебно ако их организују људи с утицајем у одређеној сфери делатности, у неопређеној и нејасној нади да ће тако сазнати нешто што им је иначе скривено. Очекују, најчешће у лажном уверењу, да ће се, када се говори о неком тзв. проблему, нешто суштински догодити за његово разјашњење. С друге стране, јавља се и неповерење, које је повезано с одређеном предрасудом против говора и способности изражавања саговорника, посебно ако се нешто саопштава једном терминологијом, често неодговарајућом за такав разговор. Зато је важно да се људи усмеравају ка срединама где се негује одговарајући социолект, или социјални дијалект, као остварење општег књижевног (стандардног) језика, заснованог на посебностима појединих слојева друштва. Ти слојеви се формирају према образовању, професији, полу или начину живота.¹⁴ Тако се негује одређени језик који има одлике функционалног стила, а у појединим од њих дозвољавају се чак и велике слободе у лексици (давање значења речима које оне често и немају, али доприносе каквом-таквом спора-

¹¹ Б. Биховскиј, *Научни погледи на социологију*, Међународна књижарница, Београд, стр. 39.

¹² Др Богдан Шешић, *Основи логике*, „Научна књига“, Београд, 1974, стр. 44–46.

¹³ Јирген Хабермас, *Теорија и пракса*, БИГЗ, Београд, 1980, стр. 23.

¹⁴ Станојчић и Поповић, *исто*, стр. 21; Ранко Бугарски, *Језик у друштву*, „Просвета“, Београд, 1986, стр. 236.

зумевању у границама таквог стила), по чему је познат и језик војске (тзв. војни језик). Јављањем социоеката јавља се и функционално раслојавање према „функционалним стилевима, који се одређују најчешће према предмету и методу мишљења, и којих има више врста“.¹⁵ 1) разговорни језик у свакодневном споразумевању, који се одликује ужим избором лексике (свакодневне животне ситуације), једноставном (упрошћеном) синтаксом реченица, изговором гласова уже језичке средине којој говорник припада, а који не мора да налази потврду у књижевном језику; 2) административни (канцеларијски или уредски) стил – говорење с устаљеним редом речи, реченица и израза за потребе те радне средине; 3) публицистички (новинарски) стил – језички израз који је прихватљив ширем кругу читалаца (слушалаца); 4) књижевно-уметнички стил – језик намењен ствараоцима и корисницима дела у тој области; 5) научни (стручни) стил, у којем су реченице подређене логичком размишљању, избором речи према предмету саопштења, с тим што су многе од њих из терминологије одговарајуће научне (стручне) области.

Језик у научној (стручној) комуникацији

Да би се владало научним (стручним) језиком мора се познавати књижевни (стандардни) језик, тј. да би човек успешно научно (стручно) радио, мора да има осећај и за књижевни језик. Онај ко истражује не чини то само ради себе него и за оне који могу сазнати тај део стварности једино посредством језичког сведочанства о томе. Научни (стручни) језик „заводи ред“ у сложеност елемената стварности у области у којој се нешто ствара, а служи за „одстрањивање небитних и разјашњавање битних елемената – битних за размишљање о стварности и, особито, за дјеловање у стварности“.¹⁶ У научном (стручном) језику нису препоручљиви идиолекти, тј. „језик онако како га говори једна особа“.¹⁷ Идиолекти нису препоручљиви у било каквом споразумевању, јер је језик увек друштвена појава. Научни (стручни) искази морају да буду објективни и интересубјективно проверљиви. Наиме, не може бити исказа који се не могу проверавати, односно оспоравати и оповргавати. То значи, речи и искази у научном (стручном) језику морају да имају јасна значења, али не као догма, јер „Догма значења, када се једном устоличи, подигнута је заувек изнад бојног поља и не може више да буде нападнута. Она је постала ... необорива и дефинитивна“.¹⁸ У оквиру научног (стручног) језичког система разликују се искази који припадају различитим нивоима универзалности. Искази на највишем научном нивоу су научни закони, из којих се могу извести искази нижег нивоа. Научни (стручни) језик служи за систематско презентовање непосредних научних (стручних) уверења (доказа) путем исказа. Дого-

¹⁵ Станојчић и Поповић, *исто*, стр. 22.

¹⁶ Gian Antonio Gilli, *Како се истражује*, „Школска књига“, Загреб, 1974, стр. 127.

¹⁷ Ролан Барт, *исто*, стр. 327.

¹⁸ Карл Попер, *Логика научног открића*, „Нолит“, Београд, 1973, стр. 84.

варање о прихватању или неприхватању таквих исказа постиже се приликом проверавања неке научне (стручне) теорије. На тај начин се свака научна (стручна) теорија ставља на пробу. Долажење до сагласности о научним (стручним) исказима и научним (стручним) теоријама сврховита је активност јер обезбеђује одговарајуће сазнајне услове за стварање научног (стручног) теоријског фонда. Честа је у наукама (струкама) конвенционалност. Конвенционалисти се најчешће руководе „својим“ принципом једноставности, јер бирају исказе и договарају се о њиховом значењу на једноставан, чак ненаучан (нестручан) начин. Тиме доводе у сумњу све што је урађено, јер је изостала строгост провере таквих исказа (и теорија) зарад „естетичких мотива“. Речи које се користе у научном (стручном) језику морају да имају појмовну прецизност и да имплицирају увек објективно језичке моменте значења. Посебно је важно да се то успешно одрази на разумевање израза и исказа. Конотација коју израз или исказ има не замењује његову разумљивост, већ је појачава, јер мишљени склоп, као целина, добија на разумљивости.

Научни (стручни) језик важи и „као вештачки, укалупљени начин изражавања. У њему се налази карактеристична фразеологија, користе се устаљене синтагме, клишеи, речи за закључивање и сл. Зато што је једнозначност његова битна одлика, многи су склони да научни стил одређују као сувопаран ... Истина је ... пружа велике могућности за разноврсна стилска обликовања“.¹⁹ Често се користе речи интернационалног карактера, као и „апстрактна лексика“.²⁰

Језик и мишљење

У науци о језику, у последње време, с правом се наглашава да савремени појам језика претпоставља потпуну језичку свест. Језик који живи у говору, који обухвата сва значења значајна за човека, а самим тим и разумевање стварности, потпуно је уклопљен у процес мишљења и не сме се прихватити само као форма за говор. Наше мишљење одувек иде путевима одређеног језика, јер да бисмо језиком говорили (споразумевали се) морамо на њему и да мислимо.

„Мишљење је субјективно стваралачко схватање објективне материјалне стварности, природне, друштвене, биолошке и психичко мисаоне“.²¹ Мишљење је разум, а разум је моћ суђења (мишљења) и, уједно, предмет (чистог) ума, јер је (чисти) ум моћ која пружа принципе на основу којих се нешто може сазнати. Мислити значи сазнати помоћу појмова, тј. под разумом се подразумева моћ појмова уопште.²² Разум је човекова способност да схвати свет помоћу мисли. Неговањем разума омогућује се лакше разумевање на основу ваљаног мишљења, лакше се учи и то задржава у памћењу. Мишљењем и разумевањем инфериор-

¹⁹ Др Радомир Животић и Божидар Јововић, *Језик и стил ратне вештине*, ЦВВШ ОС „Маршал Тито“, Београд, 1990, стр. 108.

²⁰ Исто, стр. 113.

²¹ Др Богдан Шешић, исто, стр. 77.

²² Имануел Кант, *Критика чистог ума*, БИГЗ, Београд, 1976, стр. 45 и 83; Георг Вилхелм Фридрих Хегел, *Наука логике*, 3. део, БИГЗ, Београд, 1987, стр. 30.

ност се замењује поуздањем. Мишљењем се решавају проблеми. То је пут реализовања идеја, ментално руковање и испитивање које претходи акцији. Њиме се долази до решења, јер искуство и знање, сами по себи, не пружају одговор. Мишљење је прогресивно усвајање постојећег уверења. Разум нас тера да се одредимо за оно што се нашем уму чини ваљано. Чињеница да човек има разум (моћ мишљења, моћ појмова) води ка потреби и могућности да се интелектуално оријентише у свету. Човек је окружен многим појавама и, имајући разум, мора да их схвати, да их стави у неки контекст који може да разуме и који ће му дозволити да о њима размишља. Разум тражи уочавање веза. Ако човек пасивно доживљава стварност, пасивно прима утиске, мисли и мишљења, он може да их упоређује и оперише њима, али не може да продре у њих. „Плитка је претпоставка да је могуће обављати озбиљан посао без озбиљног размишљања“.²³ Мишљење које само региструје појавно никада не уочава суштину, а разлог за то није у природи, већ у суштини тог мишљења. Уочавање чињеница бирања и промена „представља једно тако велико чудо у нашем мишљењу“.²⁴ Човек мора да следи унутрашњу логику свога ума и логику медијума у којем твори. Мишљење је одређено ставовима, који су укључени у структуру индивидуалног ума. Човек је саздан од мисли, у томе му је све достојанство и једина му је дужност да мисли како треба. Мисао одређује човекову величину. „Тиме што о процесу мишљења мислимо као о процесу експликације у ријечи, видљиво постаје једно логичко достигнуће језика, које се не да потпуно појмити ...“²⁵ „Говорно мишљење, као јединствену психичку творевину“²⁶ не можемо разлагати на посебне целине – језик (говор) и мишљење, јер не могу да постоје независно међусобно. Мишљење одређује значење речи, а (спољашњи) говор то саопштава. Зато се значење одређује као „јединица говорног мишљења“.²⁷ Мишљење, у правом смислу те речи, јесте унутрашњи говор човеков²⁸ који претходи спољашњем говору. Тај „унутрашњи говор“ је манифестација језика у мишљењу без гласног саопштавања. Он је редовно шири од спољашњег говора, јер човек може сатима да ћути и да мисли, тј. да у себи говори оно што мисли, а саопштава гласно само оно што сматра да је потребно да каже у том тренутку.

Реч и говор

Права реч изговорена у право време јесте златна јабука у сребрној чаши (Соломон). „... реч је језички знак којим се означавају предмети и појаве стварности. При томе, највећи број речи означава бића,

²³ Alvin W. Gouldner, *За социологију*, „Глобус“, Загреб, 1980, стр. 114.

²⁴ Бранислав Петронијевић, *Начела метафизике*, 1. свеска, 1. део, БИГЗ, Београд, 1986, стр. 99.

²⁵ Ханс Георг Гадамер, *Истина и метода*, ИП „Веселин Маслеша“, Сарајево, 1978, стр. 463.

²⁶ Лав Виготски, *Мишљење и говор*, „Нолит“, Београд, 1983, стр. 38.

²⁷ Исто, стр. 43.

²⁸ Исто, стр. 121; Иван Ивић, *Човек као animal symbolikum*, „Нолит“, Београд, 1978, стр. 308; *Феноменологија*, стр. 324.

предмете, радње и стања, особине ...²⁹ Реч је утврђени гласовни скуп који има своје појединачно или заједничко значење и синтаксичку функцију. „Идеалитет значења је ... у самој ријечи. Она је увијек значење ... Ми тражимо праву ријеч, тј. ријеч која збиља спада уз ствар, тако да у њој она сама дође до ријечи.“³⁰ Реч се образује мишљењем. Она је као огледало у којем се види ствар, тј. њоме се перфектно огледа ствар о којој мислимо. Реч је предмет мишљења, јер је процес мишљења процес експликације у речима. Она мора да има своје значење, које омогућава правилно разумевање и споразумевање. Правилно употребљене и поређане речи дају право значење. Различито поређане речи дају приближно тачно или различито значење, а значења различито поређана дају различите утиске. „Као што се значење, интензитет и нијансирање неке речи не могу разумети никако друкчије осим на основу смисаоне везе у којој је изговорена, тако се и значење и смисао неке реченице, као и реченица повезаних с њом, може разумети само на основу узајамне смисаоне везе и контекста, на основу органске рашчлањености и језгровитости говора“.³¹ Има људи који сматрају да је то неважно, али су таква схватања лош пример односа према речима и њиховом значењу, јер погодују ширењу погубног схватања да у интелектуалним (језичким) питањима не постоји висок стандард исправности изражавања, или да је он непотребан (ако постоји). Таква схватања су против строге језичке дисциплине, нужне у свакој стварној култури говора, и подржавају „неговање“ навике хировитости и настраности у речима, које вређају здрав ум и наносе штету добром гласу и достојанству озбиљних људи.

Изражавање речима омогућује да се остварује „мисао у говору“.³² Ако човек који говори не мисли о смислу онога што каже не представља себи и другима значење речи које изговара. Остаје у речи само њен изговорни и звучни ефекат. Тако се не изражава мисао као творац речи, а мишљење о тој (саопштеној) ствари губи повезаност и смисао, јер се „мишљење састоји из серија мисли“.³³ Самим тим, јавља се нелогичност исказа, јер је „логика огледало мишљења“.³⁴ Зато се често каже „његова беседа је његова мисао“.³⁵ Нема сумње, нејасност и неодређеност значења речи основни је разлог што свуда владају конфузија и одсуство међусобног разумевања. Непобитна је чињеница да се процеси развоја артикулисане мисли и артикулисаног говора узајамно (а не једнострано) условљавају. Реч није само „знак“ мисли. Они су прожети међусобно, јер пре изговарања речи ми мислимо о њој и њеном значењу, а када је изговоримо постајемо свесни да смо гласно саопштили значење

²⁹ Станојчић и Поповић, *исто*, стр. 158.

³⁰ Ханс Георг Гадамер, *исто*, стр. 452.

³¹ Емилио Бети, *Херменеутика као општа метода духовних наука*, Књижевна заједница Новог Сада, 1988, стр. 67.

³² *Феноменологија*, стр. 320.

³³ *Свест и сазнање*, „Нолит“, Београд, 1980, стр. 265.

³⁴ Жан Пијаже, *Психологија интелигенције*, „Нолит“, Београд, 1977, стр. 69.

³⁵ *Феноменологија*, стр. 320.

мисли. Реч и говор су начини саопштавања мисли. Операција изражавања (говорење) доводи до саопштавања целовитог значења мишљења о некој ствари. Тако се мисли „оживљавају“ у речима, које (речи) путем говора потврђују „кретање језика“, јер је „језик израз мишљења а мисли су садржај елемената и израза језичких“.³⁶ Значење речи представља чин мишљења у правом смислу речи, и зато је значење нераздвојан део речи. Реч без значења није реч, него празан звук. Мисао се не изражава речју, него се остварује у речи. Значење речи припада једновремено и говору (као појави) и мишљењу. Свако значење претпоставља један однос између ознаке и означене реалности.

Мисао није само оно „унутрашње“ ако се саопштава усмено или писано. Остаје то „унутрашње“ само ако је у питању унутрашњи говор. Међутим, мало ко се опредељује да никада или ретко саопштава своје мисли спољашњим говором (ако је способан за то), јер на тај начин комуницира (разговара) сам са собом, без вербалне комуникације с другима, а то није својство здравог човека као друштвеног бића. Унутрашњи говор је говор за себе, а спољашњи је говор за друге. Унутрашњи говор је нем, безгласан говор. Говор је кретање мисли. То је оно што омогућује разговор и споразумевање, јер свака реч и формирање говора у мишљењу већ имају своја значења. Свака реч је конституисана у мишљењу пре изговарања (усмено или писано), чини пресудан корак у изражавању и тиме потврђује да говор „изражава мисли“. Говор почива на „слагању“ мисли. Он је „испољавање, откривање присног бића и психичке везе која нас спаја са светом и са нама сличнима“.³⁷ То је средство исказивања и друштвеног споразумевања. Говор је спајање гласова и има опште примљено значење, чији сваки део има своје значење.³⁸ Споразумевање нужно претпоставља уопштавање и развитак значења речи. Зато је значење речи јединство мишљења и говора и јединство уопштавања и споразумевања (мишљења и комуницирања). Значење речи је уопштавање или појам, а свако уопштавање и стварање појма је најспецифичнији, најверодостојнији, најнесумњивији мисаони чин. Зато се значење речи може сматрати феноменом мишљења. Оно је феномен вербалне мисли и смислене речи. Значење речи је једновремено говорна и интелектуална појава.

У комуницирању је усмени говор нешто лакша могућност споразумевања од писаног говора. Ту постоји могућност за разнолико изражавање мисли и једновремено реаговање саговорника, што обезбеђује долажење до какве-такве мисаоне сагласности, иако усмени дијалог често доводи до непотпуног исказивања и недоречености. Писани говор је речитији, течнији и развијенији од усменог говора. Он захтева сложену говорну делатност. Отуда и употреба концепта пре коначног текста. Често говоримо прво у себи, па онда пишемо. „... написане

³⁶ Др Богдан Шешиф, *исто*, стр. 32.

³⁷ *Феноменологија*, стр. 338.

³⁸ Аристотел, *Органом*, „Култура“, Београд, 1970, стр. 55.

речи су симбол речи изражених гласом“.³⁹ Приликом писања до потпуног изражаја долази унутрашњи говор. То омогућава људима који се теже усмено изражавају да писаним говором на најбољи начин искажу све оно што желе и осећају. Међутим, то их не оправдава ако не могу усмено да се споразумеју с другима. Кроче о томе каже: „Врло често се чује од људи да имају у себи много великих и интересантних мисли, али да их не могу изразити. Међутим, они уистину немају тих великих и интересантних мисли, јер да их имају, они би их исто тако интересантним речима казали, они би их изразили“.⁴⁰

Погрешке у изражавању (мишљењу)

Разговорни језик у свакодневном споразумевању је пун израза и исказа који добијају значење према нахођењу саговорника, а прихватају их они који мисле да ће се на тај начин боље и брже споразумети. То се постиже успешно на пијаци, приликом разговора на улици и на интимним скуповима. Саговорници се тада опуштају и не обраћају пажњу на правилност изражавања, тј. на логичке склопове израза и исказа. Узроци таквог стања се могу тражити код појединаца, као индивидуалне погрешке, и код одређених група или одређеног слоја људи, као посебне или опште погрешке. Узроци погрешака су, најчешће, сазнајни промашаји предмета о којима се говори или које треба сазнати. Погрешке су последице омашки или неозбиљног прилажења предмету разговора, а састоје се у нетачном („произвољном“) мишљењу о том предмету. Често понављане погрешке доводе до стварања заблуда, тј. до некритичког или несвесног усвајања погрешних схватања. „Онај ко греша, обично је у заблуди, а онај ко је у заблуди, обично није сам погрешио у сазнању, него је просто усвојио погрешна уверења и привидна сазнања“.⁴¹ Погрешке и заблуде се најчешће „граде“ и потврђују као израз одређеног општег („усвојеног“) ступња незнања или погрешности мишљења људи који битно на то утичу. Један од узрока за постојање таквих погрешака или заблуда јесте и бојазан људи који могу да утичу стручно на њихово отклањање да ће се замерити колегама или онима који су на вишим положајима.

Погрешке у језику ратне вештине

Не треба да је чудно што је свакодневни разговорни језик заступљен и у Војсци, јер су њени припадници део друштва у којем и с којим живе. Чудно је, међутим, што је он прекомерно заступљен у научном (стручном) језику Војске (језику ратне вештине). Прихватљиво је да се јављају гносеолошке погрешке и заблуде, јер су последица неразвијености,

³⁹ Исто, стр. 53.

⁴⁰ Бенедето Кроче, *Естетика*, „Космос“, Београд, 1934, стр. 73.

⁴¹ Др Богдан Шешић, *Општа методологија*, „Научна књига“, Београд, 1988, стр. 204.

једностраности и ограничености самог човековог сазнања. Али, неприхватљиво је да се јављају епистемолошке погрешке и заблуде, и то код научних радника који, не придајући никакав значај јасности, прецизности и чистоти језика, утичу на његово погрешно грађење у ратној вештини, а такав какав је окосница је научног и стручног истраживања у Војсци. Грађани прихватају оно што војни умови саопштавају као резултат научног (стручног) сазнавања на исти начин као што прихватају друге погрешне изразе („мушки фризер“, „женски фризер“, „школа за обуку возача“, „бомбардовање авиона“, „пресвлачење“ итд.) јер је довољно да им се каже на шта се односе. То се догађа и професионалним војницима и цивилима (и онима који се баве и онима који се не баве научним радом) у Војсци. За чуђење је да се скоро ниједан лингвиста (или филозоф, логичар) у Војсци или у друштву није јавио са својим мишљењем, изграђеним на основу научне анализе и научне синтезе језика (од којих се састоји, или би требало да се састоји дијалектика језика). Зато имамо наслов *Стратегија оружане борбе*,⁴² „оружану борбу“, 34 врсте ратова у *Војној енциклопедији*,⁴³ 12 врста у *Стратегији оружане борбе* и 14 у *Војном лексикону*⁴⁴ (нападачки, освајачки, контрареволуционарни, империјалистички, одбрамбени, општенародни одбрамбени, народноослободилачки, праведни, неправедни, револуционарни, копнени, поморски, ваздушни, космички, нуклеарни, хемијски, мински, подморнички, специјални ...), „снаге и средства“, „извршење мобилизације“, „јединство оружане борбе“, „економију снага“, „управну зграду“, „наређење команде (управе)“, „борбу против ...“, „нападне“ и „одбрамбене“ бојеве и борбе, бојеве и борбе као „борбена дејства“, „оружану борбу као ратно дејство“, „противваздушну одбрану“, „противоклопну, противпешадијску, противдесантну, противартиљеријско-ракетну, противелектронску борбу“, „безбедносно обезбеђење“, „борбено“ (дејство, технику, возила, опрему, а нигде човека), „правац“ (гађања, нишањења, кретања, летења, напада, осматрања ...), „бочни напад“, „напад из покрета“, „вршити“ (прорачун, кретање, гађање, разговор, маршевање, анализу, планирање, контролу, обилазак, напад, одбрану, маневар, груписање, прегруписавање, препотчињавање, оријентацију, премештање, попуну, поседање положаја, истраживање, испитивање, евидентирање, чување, унос података ...), „вођење“ (рата, борбе, боја, разговора, расправе ...), „облик оружане борбе“, „наоружање“ (пиштољ, пушка ...), „оруђе“ (топ, хаубица ...), циљ (рата, борбе, боја, дејства, наставе, наставног плана и програма, студије, расправе, семинара, посете, разговора, часа ..., а нигде нема човека).

Да би се то поправило потребно је да се пажљиво прочита текст и правилно протумаче поруке у њему, да се успостави равноправан дијалог и на тај начин дође до споразума. Као основ за ваљано споразумевање могу да послуже следеће сугестије:

⁴² *Стратегија оружане борбе*, ССНО, 1983.

⁴³ *Војна енциклопедија*, друго издање, том 7, Београд, 1974, стр. 746–756.

⁴⁴ *Војни лексикон*, ВИЗ, Београд, 1981, стр. 508. и 509.

1. Рат је друштвена појава, драстичан и свеобухватан (тоталан) сукоб супротстављених страна (државе, народи, верске заједнице), који се састоји од више драстичних сукоба у свим областима људских делатности, где долази до међусобног ништења, онеспособљавања и ометања ради остварења својих циљева. Зато што је то свеобухватан (тоталан) сукоб (садржи супротстављене стране, јер без њих губи сваки смисао), не може да буде нападачки (сукоб), освајачки (сукоб), одбрамбени (сукоб), револуционарни (сукоб), контрареволуционарни (сукоб), праведни и неправедни (сукоб) ... С друге стране, обухвата једновремено целокупан простор на којем се ратује (копно, море, ваздух, а може и део космоса), тако да се не може одвојено говорити о копненом, поморском, ваздушном, космичком, а посебно не о минском, подморничком итд. рату, јер су државе које су сукобљене ангажовале све потенцијале којима располажу. Поред тога, саме државе су недељиве на посебне просторе, јер су заступљене у току рата једновремено у свим димензијама и у свим областима живљења и деловања. Ако дође до оружног сукоба на одређеном простору (копно, море, ваздух или део космоса), може се једино говорити о оружној борби, а оружна борба није, нити може бити рат. У свакодневном разговорном језику могу се толерисати некаква „значања“ таквих „усмерених ратова“ јер се избегава додатно објашњење зато што су људи навикли на такво изражавање. Међутим, научни радници у области ратне вештине не би смели да користе речи и изразе с произвољним значењима јер то није дозвољено ни у другим областима људских делатности (наука и струка), у којима се траже прецизно употребљени реч или израз. У супротном, то може да доведе до нежељених последица (медицина, електроника, кибернетика ...). Ваљало би да се превазиђе дугогодишња тврдокорна стереотипија и да се не појављују нелагодни искази, на пример у разматрању *одбрамбеног рата*. Без обзира на бесмисленост таквог (и сличних) размишљања, и даље се потврђује и развија застарели конзервативизам (догматизам) у војној теорији, који је (очигледно) апологија. И даље се тврди да се „одбрамбени рат води ради сламања спољне оружане агресије“, да је „војни циљ таквог рата разбијање и уништење или неутралисање оружаних снага непријатеља“, да би био „офанзиван“, а „његови облици би били конвенционални противудари и противофанзивне операције ради сузбијања агресије, фронтални, територијални и комбиновани рат“. „Непријатељ ће настојати да муњевитим ратом оствари постављене циљеве ... на муњевити напад агресора треба одговорити муњевитим ратом,“ а „у рату би се изводили сви видови стратегијских дејстава – стратегијска офанзива, стратегијска дефанзива и стратегијска операција (нападна и одбрамбена) ...“ Наиме, рат се своди на најнижи могући ниво мишљења јер се доводи до нивоа одбране од оружане агресије. Тврди се да се одбрамбени рат супротставља оружној агресији. Прво, човек (јединица) неком се супротставља, а не појава, и то не агресији него агресору. Друго, тврди се да у том тренутку агресор није у рату, јер само напада, тј. иде у оружну

агресију „без рата“. Ми „водимо одбрамбени рат“ против тог агресора (који напада), и то тако што желимо да остваримо свој „војни циљ одбрамбеног рата против оружаних снага непријатеља“. Значи, ми ћемо наш војни циљ сопственог међусобног одбрамбеног тоталног сукобљавања остварити разбијањем и уништењем или неутралисањем оружаних снага непријатеља. Али, ту се и агресор „развија“, па прелази у „муњевити рат“ (сопствени међусобни муњевити тотални сукоб), који касније „прераста“ у напад на нас, а ми му се супротстављамо „нашим муњевитим ратом“ (наш муњевити међусобни тотални сукоб). Да бисмо успешно и брзо „решили“ проблем агресора прелазимо у офанзиван одбрамбени рат, тј. у офанзиван (нападни) сопствени међусобни одбрамбени тотални сукоб против агресора, а то ћемо остварити „конвенционалним противударима и противофанзивним операцијама“. Проблем је како да протумачимо, припремимо и изведемо „противофанзивну операцију“ јер нам није јасно да ли је таква операција „јача“ од офанзиве. Посебно се та нејасност појачава класификовањем на „стратегијску офанзиву, стратегијску дефанзиву, стратегијску операцију (нападну и одбрамбену)“. Међутим, офанзива и дефанзива нису (јесу) нападна и одбрамбена операција, а нападна и одбрамбена операција нису (јесу) офанзива и дефанзива. Такво размишљање „потпуно разјашњава“ ситуацију, посебно код фронталног одбрамбеног рата, тј. код фронталног међусобног одбрамбеног сопственог тоталног сукоба против агресора. Посебно је то „остварљиво“ на основу „територијалног“ и „комбинованог“ међусобног одбрамбеног сопственог тоталног сукоба.

У *Војном лексикону*, на пример: „Подморнички рат, борбена дејства подморница, самостално или у садејству са површинским бродовима ...“⁴⁵ и „Рат у ваздушном простору, дејства у ваздушном простору и из њега ратног ваздухопловства, ракетних и других специјализованих јединица, ради уништења непријатељевих снага ...“⁴⁶ уочава се да је рат борбено дејство.

2. Борба је друштвена појава међусобног уништавања или онеспособљавања двеју страна (оружјем или без њега), без обзира на њихову јачину. У војној литератури борба се третира као „борбено дејство, нападна и одбрамбена, основни садржај боја и операције, борбено дејство које чине оружани судари и усмерена активност“.⁴⁷ Међутим, борба то није, што потврђује одговарајућа литература,⁴⁸ ваљано миш-

⁴⁵ *Војни лексикон*, стр. 406.

⁴⁶ *Исто*, стр. 509.

⁴⁷ *Стратегија оружане борбе*, стр. 317, и *Основи концепције ОНО и ДСЗ и стратегије оружане борбе*, ВИЗ, Београд, 1986, стр. 287, и 288; *Основи концепција општенародне одбране и стратегије оружане борбе* (скрипта), ЦВВШ ЈНА „Маршал Тито“, Београд, 1983, стр. 427; *Војни лексикон*, исто, стр. 65; *Значења неких појмова и термина у нашој војној теорији*, ВВА ЈНА, 1971, стр. 18; *Тактичка и оперативна употреба снага ЈРМ* (лекција), ЦВВШ ЈНА „Маршал Тито“, 1981, стр. 74; *Основи методологије ратне вештине*, I део, ЦВВШ ЈНА, „Маршал Тито“, 1984, стр. 20, и Јово Нинковић, *Настанак и развој ратне операције*, ВИЗ, Београд, 1984, стр. 14.

⁴⁸ *Војна енциклопедија*, том 1, ВИЗ, Београд, 1970, стр. 715; *Синоними и сродне речи српскохрватског језика*, Лексикографски завод „Свезнање“, Београд,

љење као производ чистог ума и „logica docens“ (логика која се учи, логика као научна дисциплина).⁴⁹ Неприхватљиво је да постоје противоклопна, противпешадијска, противдесантна, противартиљеријско-ракетна и противелектронска борба јер је немогуће да се остваре „против сукоби“, тј. „против међусобно уништавање или онеспособљавање“. У том случају се може радити само о противоклопним, противпешадијским ... дејствима. Не може се прихватити ни „јединство борбе (оружане борбе)“, јер је немогуће остварити јединство двеју страна које се сукобљавају до уништења или онеспособљавања једне од њих. Бесмислено је тражити јединство драстично супротстављених циљева – борба није сврховита (телеолошка) појава.

3. Оружна борба је друштвена појава међусобног уништавања или онеспособљавања двеју страна оружјем, без обзира на њихову јачину, манифестована путем битака и бојева. Ставови о оружној борби у нашој војној литератури су у супротности. „Оружана борба је сукоб у којем се организовано примењује оружаном насиље ... основни облик испољавања друштвене моћи радних људи и грађана и одлучујући начин њиховог супротстављања свакој оружној агресији ... израз друштвене силе наоружаног народа ... се упоредо води, допуњује и комбинује са ... и другим облицима борбе и општеном отпора ... Циљ оружане борбе ... је уништење, разбијање и протеривање агресора из југословенског простора ... мора бити добро организована и успешно вођена ... фронтални, партизански и комбиновани облик. Основни видови борбених дејстава су напад и одбрана ... Облици борбених дејстава су операције, бојеви и борбе ... Успех оружане борбе ...“⁵⁰ „... употреба оружја међу људима ... када једна страна покушава да потчини другу ... главни садржај и облик испољавања друштвене силе у супротстављању агресору ...“⁵¹

Уочава се потпуна супротност оружане борбе као сукоба и „усмерене активности радних људи, грађана и наоружаног народа“, која се „организује, води, допуњује и комбинује“, има „свој циљ“ и „облике“ (фронтални, партизански и комбиновани), и „остварује“ се нападом, одбраном, операцијама, бојевима и борбама, што битно утиче на „њен успех“ у „супротстављању агресору“. У вези с тим, намећу се следећа питања:

а) да ли се може организовати оружна борба (оружни сукоб)? Ако се примени дефиниција „Организовање је процесна функција руковођења којом се проналазе поступци, организацијска структура и остварује припрема за извршење планираног задатка,“⁵² може се уочити и зак-

1974, стр. 70; Др Радомир Д. Лукић, *Основи социологије*, „Научна књига“, Београд, 1972, стр. 212; *Мала енциклопедија*, „Просвета“, *Општа енциклопедија*, „Просвета“, 1972, стр. 182; *Рјечник социологије и социјалне психологије*, „Информатор“, Загреб, 1977, стр. 60.

⁴⁹ Михаило Марковић, *исто*, стр. 171.

⁵⁰ *Стратегија оружане борбе*, *исто*, стр. 71. и 72.

⁵¹ *Војни лексикон*, *исто*, стр. 372.

⁵² Др Бранислав Јовановић, *Увод у теорију војног руковођења*, ВИЗ, Београд, 1984, стр. 174.

лучити да је то немогуће. Може се организовати активност (дејство) једне стране, и то чини претпостављена (надлежна) структура. У оружном сукобу се јављају две стране, две супротстављене организационе структуре. Свака од супротстављених страна је посебно организована за дејства. Да ли може да се појави „неко“ ко ће организовати „заједничку организацију сукобљености“ или „заједничку организацију сукобљених организација“, или „заједнички организациони систем сукобљених организационих система“? Слично објашњење се добија и за речи „допуњује и комбинује“;

b) да ли се оружна борба (оружни сукоб) може водити? Реч „вођење“, изведена из глагола „водити“, често се употребљава. У литератури је дато више њених значења – давати правац кретања, одређивати правац, спроводити ... управљати кретањем чега, руководити чиме, предводити, бити на челу, обављати, изводити, управљати кога камо, помажући неком у кретању, играти најважнију улогу, имати највећи утицај, бити на челу нечега, усмеравање, помоћ у решавању неког задатка (проблема).⁵³ Све то се односи на субјект који „даје“, „управља“, „руководи“, „предводи“, „води“, „помаже“. Субјект има одређену улогу у односу на неког или нешто ради усмеравања, и то чини на одређени начин, а „неко“ или „нешто“ не може правилно или потпуно да опстаје, ради и развија се без утицаја (помоћи) одговорног субјекта ... Ни у једном случају „вођења“ није присутна појава, посебно друштвена појава (друштвени сукоб). „Водити“ или „вођење“ је процес (радња, делатност, активност ...), па нико не може „водити“ појаву (природну или друштвену). Она се догађа на основу одређених природних или друштвених законитости, што значи да се ни оружна борба као друштвена појава не може „водити“, јер се догађа супротстављањем две силе које усмеравају своје процесе (дејства). Поред тога, она није процес (дејство);

c) да ли може оружна борба да има циљ? Не може, као ни рат, или било какав сукоб. Циљеве имају сукобљене стране. Због тих различитих циљева оне се и сукобљавају, а друштвени сукоб, као друштвена појава, јесте продукт тога;

d) да ли може оружна борба да има облике (фронтални, партизански, комбиновани)? Многи наши војни теоретичари су се залагали за „облике оружане борбе“ јер су тврдили да је то неопходно ради „разумевања“ оружане борбе као „усмереног процеса“. То је потврђено и на „Округлом столу“.⁵⁴ Супротстављање „утврђеној“ тези да је неопходно постојање „облика оружане борбе“ било је бесмислено. Расправе о оружној борби су имале строго усмерење ка афирмисању

⁵³ Речник српскохрватског књижевног језика, књига прва, МС-МХ, Нови Сад – Загреб, 1967, стр. 404; Рјечник хрватског или српског језика, ДИО XXI, ЈАЗУ, Загреб, 1973–1974, стр. 233; Речник српскохрватског књижевног и народног језика, САНУ, Београд, 1966, стр. 733–735; Синоними и сродне речи српскохрватског језика, исто, стр. 826, 827, 857; Енциклопедијски рјечник педагогије, Матица хрватска, Загреб, 1963, стр. 1102. и 1103; Рјечник социологије и социјалне психологије, исто, стр. 693; Социолошки лексикон „Савремена администрација“, Београд, 1982, стр. 741.

⁵⁴ Војно дело, 6/1980, стр. 96. и 97.

тих ставова. С обзиром на то да се не може говорити ни у каквом контексту о једносмерности оружане борбе, не могу да постоје ни „утврђени“ облици. Јер, говорећи о фронталном облику, аутори су под њим подразумевали фронтални напад или фронталну одбрану, под партизанским обликом – партизански напад или одбрану, а под комбинованим обликом – комбинацију претходна два облика. Ако се оружане борба разматра као оружане сукоб (друштвена појава – што и јесте), тумачење облика могло би да буде другачије: фронтални облик – фронтално сукобљавање страна; партизански облик – сукобљавање „партизанских страна“, али остаје нејасно да ли то чине фронтално; комбиновани облик – „фронтално сукобљавање партизанских страна“. Замишљени „облици“ не могу да опстану, јер немају смисла, сем фронталног сукобљавања (али без „партизанских страна“). Фронтално сукобљавање је заступљено увек, и нема никаквог сукоба ван њега, јер нема дејства без фронталног постављања сукобљених страна. И оне јединице које нападају у бок или позадину непријатеља морају то да чине фронтално, а непријатељ ће одвојити одређене своје јединице које ће се супротставити нападачу – опет фронтално. Дакле, оружане борбе може се испољити само као фронтални сукоб. И два сукобљена човека то чине фронтално;

е) да ли постоје видови и облици борбених дејстава? У оквиру наведеног „округлог стола“ директивом је „усмерено“ разумевање „видова стратегијских“ и „видова борбених“ дејстава. Подржано је и препоручено за даље развијање „мишљење“ о неопходној подели дејстава на видове, тј. подељена су на „стратегијска“ и „борбена“ дејства. То је уграђено и у *Стратегију оружане борбе*, с насловом „Видови дејстава“. Наиме, и напад и одбрана се деле на „видове стратегијских дејстава“ – (стратегијски) напад и (стратегијска) одбрана, и „видове борбених дејстава“ – напад и одбрана. Поставља се питање каква је разлика између напада и напада, одбране и одбране, јер се сваки сукоб састоји од супротстављених дејстава – напада и одбране. Напад је узрок одбране, а одбрана нема смисла без претходног напада. Зато је могућа једина подела на напад и одбрану, а њих могу да изводе појединци и јединице различитих јачина. Посебно су интересантни „облици борбених дејстава“. И ту постоје борбена дејства, али као операција, бој и борба.

е-1) Када се говори о операцији, мисли се на активности војних јединица, па ћемо је означити као „војна операција“. Војна операција је (највише и најсложеније) оружане дејство оперативне или стратегијске јединице којим она, на основу јединствене замисли и плана, остварује оперативни или стратегијски циљ у оружној борби. Дефиниција је изведена на основу реалних потврда у литератури.⁵⁵ У војној литерату-

⁵⁵ *Војна енциклопедија*, том 6, ВИЗ, Београд, 1973, стр. 388; *Мала енциклопедија*, „Просвета“, 1986, стр. 879; *Оператика*, тема бр. 2, *Операција* (материјал за изучавање), ВВА ЈНА, 1958, стр. 3; Радомир Алексић, *Речник страних речи и израза*, „Просвета“, Београд, 1982, стр. 544; Куколеча, *Организационо-пословни лексикон*, ИРО „Рад“, Београд, 1986, стр. 917; *Енциклопедијски рјечник педагогије*, стр. 611; *Лексикон ЈЛЗ*, Југословенски лексикографски

ри се третира као сукоб, низ борби, скуп бојева и борби, обједињеност бојева и борби, форма оружане борбе, синтеза бојева, обухватност судара, двострани процес, облик припреме и извођења оружане борбе, облик борбе, процес вођења борбе, операција типа битке.⁵⁶ Војна операција није ништа од тога, а посебно није надређена боју и борби, јер су то три потпуно различите ствари, посебно друга и трећа у односу на прву, и обратно. Војна операција је усмерена делатност (активност, акција, деловање, дејство), а борба и бој су друштвене појаве које садрже супротстављена дејства. Војна операција је један од супротних делова (процеса) оружане борбе (битке).

е-2) О борби је речено под 2.

е-3) Бој је оружни сукоб⁵⁷⁾ појединаца, мањих или већих група људи, или војних јединица одређених јачина, на бојишту, ради остварења својих циљева. Није и не може бити саставни део операције, не може бити нападни, одбрамбени или противдесантни, и нема циљ (циљеве

завод, Загреб, 1974, стр. 10; Маријан Филиповић, *Рјечник страних ријечи*, Задружна штампа, Загреб, 1988, стр. 258; Свечин, *Стратегија*, ВИЗ, „Војно дело“, Београд, 1956, стр. 328; *Војна енциклопедија*, том 6, издање Редакције Војне енциклопедије, Београд, 1958, стр. 485; *Енциклопедија лексикографског завода*, том IV, ЈЛЗ, Загреб, 1966, стр. 660; Братољуб Клаић, *Велики рјечник страних ријечи*, „Зора“, Загреб, 1972, стр. 945; Милан Вујаклија, *Лексикон страних ријечи и израза*, „Просвета“, Београд, 1966, стр. 646; *Речник српскохрватског књижевног језика*, Матица српска, Нови Сад, 1971, стр. 149; Ранка Е. Марковић, *Француско-српскохрватски речник*, БИГЗ, Београд, 1980, стр. 392; *Рјечник социологије и социјалне психологије*, исто, стр. 416; Др Богдан Шеших, *Општа методологија*, исто, стр. 130–135; Др Глигорије Зајечарановић, *Основи методологије науке*, „Научна књига“, Београд, 1977, стр. 105–111; Михаило Марковић, *Филозофски основи науке*, САНУ, Београд, 1981, стр. 240; Михаило Марковић, *Дијалектичка теорија значења*, исто, стр. 13, 427, 480; Др Богдан Шеших, *Основи логике*, исто, стр. 313.

⁵⁶ Свечин, исто, стр. 338; *Војни речник*, ДСНО, Београд, 1967, стр. 26; *Стратегија оружане борбе*, исто, стр. 293; *Операције ОС у ОНОР-у*, ЦВВШ КоВ ЈНА, 1986, стр. 9; *Операције у ОНОР*, СНО, 1978, стр. 4; Сава Ковачевић, *Оператика – грана ратне вештине* (ауторизовано предавање), ЦВВШ КоВ ЈНА, 1989, стр. 10; *Основи концепције општенародне одбране и стратегије оружане борбе* (скрипта), ЦВВШ ЈНА „Маршал Тито“, Београд, 1983, стр. 427; *Ратна служба ЈНА*, ДСНО, Београд, 1964, стр. 258; Душан Адамовић, *Операција у позадини непријатеља*, ВВА ЈНА, 1973, стр. 5; „Војно дело“, 4/80, стр. 23; Јово Нинковић, *Теоријске основе оператике*, ВИЗ, Београд, 1985, стр. 21, 70, и 71; Јово Нинковић, *Стратегија, оператика и тактика у Титовом концепту ратне вештине НОР-а* (ауторизовано предавање), ЦВВШ КоВ ЈНА, 1986, стр. 91, и 92; *Припрема и извођење операције оружаних снага у ОНОР-у* (нацрт упутства), ЦВВШ ЈНА „Маршал Тито“, 1981, стр. 27; *Тактичка и оперативна употреба снага ЈРМ*, исто, стр. 7; *Војни лексикон*, исто, стр. 361; *Основи концепције ОНО и ДСЗ и стратегије оружане борбе*, ВИЗ, Београд, 1986, стр. 274; Младенко Цолић, *Операције и оперативна искуства из НОР-а*, ЦВВШ ЈНА „Маршал Тито“, 1982, стр. 1; Стефан Мосор, *Оператика* (превод с пољског) ВИЗ, Београд, 1962, стр. 140; Рајко Танасковић, *Одбрамбена операција армије*, ВВА ЈНА, 1955, стр. 9; *Значење неких појмова и термина у нашој војној теорији*, исто, стр. 17.

⁵⁷ *Синоними и сродне речи српскохрватског језика*, исто, стр. 70; *Мала енциклопедија*, „Просвета“, 1986, стр. 282; *Опћа енциклопедија ЈЛЗ*, том 1, Загреб, 1977, стр. 584; *Речник српскохрватског књижевног језика*, 1967, стр. 241; *Речник српскохрватског књижевног језика*, књига 6, Матица српска, Нови Сад, 1976, стр. 75.

имају сукобљене стране). Бој је ниво оружане борбе (друштвена појава), а не борбено дејство;

f) да ли се оружној борби може приписати било какав успех? Не може, јер успех остварују сукобљене стране;

g) да ли оружна борба може да има стратегију? Не може. Стратегије имају сукобљене стране одређене јачине. С обзиром на то да је стратегија највиши ниво ратне вештине, њу ће имати (примењивати) највише јединице (и оружане снаге као целине) сукобљених страна (свака своју). На том нивоу долази до сукоба стратегија.

4. Снаге чине људи и средства (техника, оружје) којима располажу. Зато је непотребно (и неправилно) говорити „снаге и средства“. Довољно је рећи „снаге“.

5. „Извршење мобилизације“ је таутологија (плеоназам). „Мобилисати“ значи припремити (предузети мере) све снаге за одговарајуће реаговање на опасност, а „мобилизација“ значи поступак (извршење) којим се војни обвезници активирају за потребно реаговање на опасност. У оба случаја се ради о извршењу, јер то може урадити само покретан (мобиљан) човек, а свака активност (радња) јесте неко извршење. Зато није потребно да се говори о „извршењу извршења“. Једноставно треба рећи „мобилизација“, јер она има свој почетак, трајање и завршетак.

6. „Економија снага“ јесте устаљени израз, али би можда био погоднији израз „економисање снагама“.

7. „Безбедносно обезбеђење“ је таутологија (плеоназам) као и „извршење мобилизације“. Безбедност значи сигурност, обезбеђење. То би значило да говоримо о „сигурносном обезбеђењу“ или „обезбеђујућем обезбеђењу“, па тај израз треба избегавати.

8. Реч „правац“ је у широкој употреби, па зато и не обраћамо пажњу на њену правилност у грађењу израза и исказа. У свакодневном говору често чујемо „правац ветра“, „правац лета“, „правац кретања“, „усмеравање у правцу“, „правац науке“, а у војном језику су институционализовани изрази „правац кретања“, „правац напада“, „правац гађања“, „правац лета зрна“, „основни правац“, „правац осматрања“, „правац марша“ ... Где је у свему том „смер“? У свему. Правац је двосмерна веза (кретања), а смер је „реализација управљености неке акције к циљу, објекту или стању које слиједи у континууму ... смјер је ... функција оријентације ...“⁵⁸ Зато је правилно говорити „смер“ (ветра, летења, кретања, напада, гађања, нишањења, лета зрна, осматрања, маршевања) и основни смер гађања. Јер, свако кретање има само смер.

9. У целокупној војној литератури се употребљавају изрази „борбени“, „борбена“ и „борбено“ за означавање врсте нечега („борбени“ – ранац, докуменат, морал, распоред, поступак, дух; „борбена“ – радња, заповест, техника, готовост, обука; „борбено“ – дејство, наређење, возило, правило, обезбеђење, осигурање, стање, расположење, средство ...). Интересантно је да се нигде не каже „борбени човек“.

⁵⁸ Рјечник социологије и социјалне психологије, исто, стр. 589.

„борбена жена“, „борбено дете“. Једино што се односи на човека јесте израз „борбена јединица“. Реч „борбен“ не може ни у којем случају да означава припадање нечему (на пример, „борби“, јер припадање „борби“ се каже „борбин“). Она се односи на човека (или остала жива бића) јер означава стање човека (борца) у одређеним околностима, у којима се то стање посебно испољава (особина, склоност да се бори, расположеност за борбу, готовост за борбу, воља за борбу, одлучност, енергичност, упорност, истрајност, издржљивост).⁵⁹ Борац испољава своје унутрашње стање изазвано спољним утицајем, а подржано потребом за супростављањем неком или нечем. Радње (активности, дејства, деловања, поступци), предмети и средства не могу да буду борбени, јер не могу поседовати и испољавати такво стање.

10. „Бочни напад“ је устаљени израз, али се намеће питање да ли неко некада и некога напада бочно. У таквим ситуацијама се нападач поставља боком према браниоцу и боком га напада. Такво решење је нелогично, јер бисмо могли да говоримо и „крилни напад“ и „позадински напад“, уместо (правилног) „напад у крило“ или „напад у позадину“. Да бисмо добили прави израз треба усмерити своје јединице ка браниоцемов боку и „нападати га у бок“ (напад у бок).

11. Често се употребљава израз „оружана борба“. То је неправилан израз. Речи „оружан“, „оружана“ и „оружано“ имају значење (синоними) као и речи „наоружан“, „наоружана“, „наоружано“. У наведеном изразу би значило да смо борбу наоружали („наоружана борба“), што би значило да постоји и ненаоружана борба. „Оружати“ значи „наоружати“.⁶⁰ Оружати (наоружати) може се само човек („оружан човек“, „оружани састав“, „оружана пратња“, „оружане снаге“). Појава (борба) не може се наоружати (оружати), али се у њој може употребљавати оружје, тј. она се може остваривати оружјем. Зато је правилно рећи *оружна борба* или *борба оружјем*. С обзиром на то да се оружна борба остварује оружјем, и чини једну „оружну целину“, логично је и да се њени супротни делови – процеси (дејства), означавају с *оружни*, а не „борбени“. Јер, ако се направи неки дрвени предмет, он се може састојати само од дрвених елемената (такође – метални, пластични ...). Зато је правилно рећи *оружно дејство*, јер се и оно односи на оружје, и оружјем остварује.

12. У свим нашим правилима се каже „напад из покрета“. Покрет није што и кретање. Покрет је кретање (потез).⁶¹ Значи, почетак некаквог кретања или само кретање које је строго ограничено временски и просторно (кратко време и мали простор). Ниједна војна јединица

⁵⁹ *Синоними и сродне речи српскохрватског језика*, исто, стр. 70; *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, исто, стр. 66; *Систематски речник српскохрватског језика*, Матица српска, Нови Сад, 1980, стр. 20.

⁶⁰ *Рјечник хрватског или српског језика*, дио IX, Загреб, 1924–1927, стр. 178–182; *Речник српскохрватског књижевног језика*, књига 4, исто, 1971, стр. 193; *Синоними и сродне речи српскохрватског језика*, исто, стр. 654. и 659.

⁶¹ *Систематски речник српскохрватског језика*, исто, стр. 184 (нум. 893. и 895); *Војна енциклопедија*, том 7, исто, стр. 34.

се неће само кратко покренути и стати, тј. маћи се, макнути се, и да се тако све заврши. Војна јединица се покреће из неког места (рејона, зоне) и креће ка одређеном циљу. Зато не треба говорити „покрет јединица“, него „кретање јединица“, па ће се избећи и неправилан израз „напад из покрета“ и правилно говорити *напад из кретања*, *напад из довођења* или *напад из подилажења*, јер се у правилима и упутствима тако графички приказује (довођење, подилажење).⁶²

13. Честа је у текстовима употреба израза „вршити“, што може једноставно да се избегне: вршити прорачун – прорачунати, вршити кретање – кретати се, вршити гађање – гађати, вршити разговор – разговарати, вршити маршевање – маршевати, вршити анализу – анализирати, вршити планирање – планирати, вршити контролу – контролисати, вршити обилазак – обилазити, вршити напад – нападати, вршити одбрану – бранити, вршити маневар – маневрисати, вршити груписање – груписати, вршити прегруписавање – прегруписавати, вршити претпочињавање – претпочињавати, вршити оријентацију – оријентисати, вршити премештање – преместити, вршити поуну – попунити, вршити поседање – посести, вршити изражавање – изразити, вршити испитивање – испитивати, вршити евидентирање – евидентирати, вршити чување – чувати, вршити унос података – уносити податке ...

14. У нашим војним правилима, студијама, доктринарним и ауторским текстовима пише да су основни елементи напада „покрет“ и „ватра“. Уместо „покрета“ (с обзиром на то да је објашњен као непогодан), правилно би било говорити „маневар“,⁶³ па бисмо добили израз „маневар и ватра“. То се односи и на одбрану, с тим што се у нападу сједињавањем маневра и ватре добија „удар“, а у одбрани „отпор“.

15. Реч „наоружање“ употребљава се за означавање „збирног оружја“⁶⁴ или за само оружје. Зато се често у јединицама чује „понесите лично наоружање“ или старешина пита војника: „да ли си понео лично наоружање?“, што је неправилна употреба тог израза. Реч „оружје“ се не може заменити речју „наоружање“. „Оружје“ је ознака за средство којим човек насилно делује на неког. На основу ње се добијају изрази „оружан“, „оружана“, „оружано“, „наоружан“, „наоружана“, „наоружано“, што значи да је то „оружје“ неком дато да га употреби. То давање оружја јесте „оружавање“ или „наоружавање“, а „наоружање“ је скраћени облик од глагола „наоружавање“. Зато је правилно рећи „оружје“ („оружја“).

⁶² *Правило батаљон (...)*, ГШ ОС СФРЈ, 1988, стр. 110; *Правило бригада (...)* ГШ ЈНА, 1984, стр. 141; *Правило дивизија копнене војске*, ГШ ЈНА, 1979, стр. 108; *Упутство о партизанским дејствима*, ССНО, 1981, стр. 119; *Бој на копну*, (студија), ЦВВШ КоВ ЈНА, 1985, стр. 137; *Систематски речник српскохрватскога језика*, исто, стр. 702, (нум. 3269).

⁶³ *Војни лексикон*, исто, стр. 271; *Бој на копну*, исто, стр. 39. и 158; *Војна енциклопедија*, том 5, исто, стр. 257; Ричард Е. Симпкин, *Надметање у брзини маневра*, ВИНЦ, Београд, 1991, стр. 123.

⁶⁴ *Војни лексикон*, исто, стр. 308.

16. „Артиљеријско оруђе“ се објашњава као „ватрено оружје“.⁶⁵ Довели смо се у ситуацију да једну ствар објашњавамо (потрђујемо) потпуно различитом ствари. Оружје не може никако да постане оруђе, али оруђе може да постане оружје само у случају да се њиме неком наносе повреде. Под оруђем се подразумева средство које човек користи за рад, па топ и хаубица не могу да буду оруђа. Они су врста оружја и треба говорити „артиљеријско оружје“.

17. „Циљ“ се у литератури⁶⁶ објашњава као хтење (намера) да се нешто постигне свесним деловањем (акција), оно што треба да се постигне, оно ради чега се нешто чини, завршна тачка неке радње, сврха одређене делатности, исход који желимо да остваримо неком активношћу или понашањем, замишљено стање до којег треба доћи, оно према чему су усмерени људски поступци. Човек жели да оствари свој циљ некаквом активношћу. Активност (радња, акција, деловање, дејство) само је начин да човек дође до циља, да га оствари. Зато није погодно да се њој одређује циљ (на пример, циљ напада, циљ одбране, циљ кретања, циљ маневра, циљ ватрене припреме, циљ писања, циљ цртања, циљ певања, циљ свирања, циљ истраживања, циљ проучавања ...). Активности се одређује сврха, јер је сврха „унутрашње својство неке делатности која води неком циљу ... јер је објективно дата као део делатности, и јер се на основу те делатности о њој закључује ... констатује само чисте објективне димензије понашања, које као такво води неком циљу“⁶⁷ и зато што се „према циљевима бирају одговарајућа средства, постављају норме и врши процењивање сврсисходности појединих радњи и целокупне активности“.⁶⁸ Зато би било боље да се каже „сврха“ (напада, одбране, кретања, маневра, ватрене припреме, писања, цртања, певања, свирања, истраживања, проучавања, организовања, планирања, командовања, одлучивања, контролисања, одређивања, посматрања, путовања, дијалектичке анализе и синтезе, индукције, дедукције, агресије, операције, офанзиве, дефанзиве, груписања, ангажовања, мобилизације, интервенције, ометања, обезбеђења, припремања, обуке, васпитања, образовања, школовања, реализовања, вежбе, увежбавања, саветовања, обрађивања докумената, суђења, имитације ...), а не „циљ“ тих активности. Ваљало би да се говори о човековом циљу

⁶⁵ Исто, стр. 35.

⁶⁶ Војна енциклопедија, том 2, исто, стр. 172; Војни лексикон, исто, стр. 86; Др Милош Московљевић, Речник савременог српскохрватског књижевног језика с језичким саветником, КИЗ „Аполон“, Београд, 1990, стр. 877; Светислав Марић, Филозофски речник, „Дерета“, Београд, 1991, стр. 38; Драган Крстић, Психолошки речник, ИРО „Вук Караџић“, Београд, 1988, стр. 715; Педагошки речник, 2. књига, Завод за издавање уџбеника СРС, Београд, 1967, стр. 581; Братољуб Клаић, Рјечник страних ријечи, Накладни завод МХ, Загреб, 1979, стр. 225; Социолошки лексикон, исто, стр. 126; Речник српскохрватског језика, 1976, стр. 799; Мала енциклопедија, „Просвета“, Општа енциклопедија, „Просвета“, Београд, 1978, стр. 632, 1972, стр. 888, и 1986, стр. 878.

⁶⁷ Драган Крстић, Психолошки речник, исто, стр. 540.

⁶⁸ Социолошки лексикон, исто, стр. 126.

(агресоров циљ, циљ јединице, нападачев циљ, браниочев циљ, командантов циљ, реализаторов циљ, циљ државе, циљ организације, извођачев циљ, истраживачев циљ, ауторов циљ, организаторов циљ, наставников циљ ...).

*
* *

Језик је творевина мишљења и његов одраз у огледалу стварности. Он је једна од највећих вредности коју је народ створио, народна (друштвена) институција. Као основно средство људског споразумевања, мерило је важности и обима комуницирања, па мора да се одликује највишим нивоом разумљивости и изражајности, а то се постиже јасним разграничавањем и усмеравањем значења речи и исказа, економичношћу исказивања говорног садржаја, његовом варијантношћу, чистотом и суштином, што ће јасно рећи једно о једној ствари и довести до споразума о тој ствари. Кроз и уз помоћ језика човеку је свет присутан и схватљив, јер је само постојање света и језички регулисано, што значи: имати језик – имати свет. Успешност комуницирања (споразумевања) огледа се у поштовању извесних језичких принципа, јер се њима обезбеђује језичко јединство саговорника. Тиме се наглашава да се не може свако споразумевати о свакој ствари. С обзиром на многобројност различитих ствари у човековом животу и делатностима, неопходно је да се граде одговарајући социолекти и функционални стилови који ће одражавати разноликост људских интересовања и могућности споразумевања о њима. Језик је потпуно уклопљен у процес мишљења, јер мишљење човеково непрекидно иде путевима одређеног језика. Да бисмо језиком говорили морамо на њему и да мислимо, јер су мишљење и језик међу основним условима човековог опстанка у природи.

Језик ратне вештине јесте одраз мишљења у тој области делатности, али се мишљење развија и ван дијалектичких логичких норми, па је и сам језик такав. Поједине речи (кључне у теорији ратне вештине) имају недовољно прецизно или погрешно значење, али им је дат „статус“ термина. Термини су речи с прецизно одређеним значењем јер означавају одређени појам. У нашој војној теорији многи кључни појмови нису ваљано дефинисани, па се и јавља шаренило значења као један од основних узрока тешкоћа у интерсубјективној комуникацији уопште, а посебно у научној сфери ратне вештине. Ваљало би да се то превазиђе ради бољег научног (стручног) споразумевања.